

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ПРИЧИНИ ТА ВПЛИВ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

М. В. Затоковенко, М. І. Прихненко

Анотація. Це дослідження є науковою розвідкою питання причин початку російсько-української війни та його впливу на трансформацію міжнародної безпеки. Новизна цієї розвідки полягає у спробах поєднати внутрішньо-політичний порядок в Україні із зовнішніми чинниками, які впливали на нашу державу.

Ключові слова: міжнародна безпека, війна росії проти України, глобальна трансформація.

Наприкінці ХХ століття відбувся новий раунд радикальних глобальних трансформацій. Зробимо спробу з'ясувати їх сутність через призму міжнародних відносин. Бельгійський учений А. Самюель вважає, що людство уже вступило в «новий міжнародний світ». Швидкість і глибина змін, які спостерігаються, мають, як мінімум, чотири головні наслідки. По-перше, стрімкого поширення набуває глобалізація, яка розглядалася як провідний тренд сучасних міжнародних відносин. По-друге, відбувся перехід від біполярного світу до комплексного, багатопольярного. По-третє, цей перехідний світ став непередбачуваним, і в ньому вже неможливе вирішення питань міжнародної безпеки старими військово-силовими методами. По-четверте, надзвичайно важливого значення в сучасному світі, зокрема і у сфері світової політики, відіграють інформаційні технології, що дало змогу охарактеризувати сучасне суспільство як інформаційне. Ці наслідки можна звести до одного висновку: відбувається переструктурування всього світового політичного простору, а отже, закономірності міжнародних відносин хоча і зберігаються, але набувають нових рис і часто розглядаються у вигляді універсальних закономірностей або тенденцій розвитку сучасних міжнародних відносин.

У контексті зазначеної проблеми ключову роль сьогодні почала відігравати повномасштабна війна, яку розпочала росія проти України. Тому *метою* цього дослідження є аналіз причин початку війни та її впливу на трансформацію міжнародної безпеки.

Припущення стосовно бажання росії відновити власну імперію зробив Г. Кіссінджер у книзі «Дипломатія»: «Антикомуністична революція отримує значну підтримку по всій території колишнього Радянського Союзу. Антиімперіалістична революція, спрямована проти панування Росії, дуже популярна в нових неросійських республіках і виключно непопулярна в Російській Федерації. Бо російські угруповання, що стоять при владі, історично трактують свою державу в масштабах “цивілізаторської” місії. Переважна більшість провідних фігур у Росії, незалежно від їх політичних переконань, відмовляються визнати крах Радянської імперії чи легітимність держав-наступників, особливо України, колиски російського православ'я. Навіть Олександр Солженіцин, коли пише про звільнення Росії від диявольського породження в особі іногородців, які не бажають у ній залишатися, наполягає, що під керівництвом Москви мають залишатися Україна, Білорусь та населена слов'янами майже половина Казахстану, що разом становлять близько 90 % колишньої імперії. На території колишнього Радянського Союзу не кожен антикомуніст – демократ і не кожен демократ відкидає російський імперіалізм». Україну, як і Білорусь та Казахстан, Захід і Росія штовхали до ядерного роззброєння. Так планувалося зробити ще один полюс впливу, де центром була б Росія, яка ще зберігала свій ядерний потенціал, а колишні радянські республіки були під її сферою впливу. Тобто можна сказати, що західні лідери бачили в Росії союзника проти ймовірної загрози з Китаю. Україна спочатку й сама прагнула іти поряд з Росією як «старшим братом». Однак, українські лідери усвідомлювали небезпеку поглинання України Росією. Про це може свідчити те, що ми були наглядачами в СНД, на відміну від багатьох держав. Навіть під час агресії Росії проти Чечні в українському суспільстві залишилися позитивні настрої щодо російського народу. РФ володіла великою частиною українського інформаційного простору, і навіть зараз, у часи повномасштабного вторгнення, зберігає великий вплив. Вважаємо, що незважаючи на це, можна простежити тенденцію прагнення України до ЄС і НАТО після чергової агресії РФ. Однак ці прагнення до анексії Криму були тимчасовими.

Після другої війни в Чечні і конфлікту на острові Тузла Рада національної безпеки та оборони України під головуванням Президента Леоніда Кучми прийняла Стратегію щодо НАТО, яка передбачала перегляд політики позаблоковості на користь початку процесу, кінцевою метою якого мало стати здобуття Україною повноцінного членства в НАТО. Однак другому Президенту України на Стамбульському саміті НАТО вказали на численні проблеми всередині української держави. На додаток до цього, відбувався постійний тиск з боку Росії, поведінка якої описана в цитаті Єльцина: «Ми вас ніколи не відпустимо». Як відомо, Володимир Путін на зустрічі з українським Президентом у Ялті заявив, що українсько-російській інтеграції перешкоджає «агентура із західних країн». І в кінці свого терміну Президент України Кучма ука-зом від 15 липня вніс зміни до положень Воєнної доктрини України, виключивши слова, що вступ України в НАТО і ЄС є кінцевою метою політики євроатлантичної інтеграції держави.

Третій Президент України, Віктор Ющенко, мав євроатлантичні прагнення. Це було видно ще на Майдані, коли він виступав за реформи в Україні. У 2005 році він був присутній на саміті Україна–НАТО, де підтвердив свої наміри. Альянс у відповідь також заявив, що двері відчи-нені. Однак проросійські політики мали дуже велику силу в тодішній Україні. До того ж можна зазначити, що пізніше Президент був налаштований на Захід, а прем'єр-міністр на Схід, що грало на користь Росії, яка так і продовжувала протестувати проти прагнень Віктора Ющенка. Саме дуже розділена українська влада стояла на перешкоді вступу до Альянсу і реформ. Пре-зидент був занадто слабким і не міг сконсолідувати за собою керівників держави, не змігши впоратися з Юлією Тимошенко, котра грала свою гру. Віктору Ющенку вдалося подати заявку на план щодо членства в НАТО, але йому, як і Саакашвілі, відмовили. Західні лідери, а саме А. Меркель і Н. Саркозі, не хотіли псувати відносини із Путіним.

Анексію Криму, що почалася після втечі четвертого Президента України, можна розгля-дати як точку, що поділила українсько-російські відносини на «до» і «після». Ця подія змінила не тільки відносини, а й зародила новий міжнародний порядок, де Росія припинила бути буфер-ною сферою впливу, а стала одним із центрів протистояння. Звичайно, цей центр не злився з Китаєм, котрий продовжував набирати силу, але стало зрозуміло, що в конфлікті Заходу і КНР РФ займе, ймовірно, або нейтралітет, або сторону останньої.

Західні лідери однозначно засудили анексію Криму, але й на цьому моменті деякі з них продовжували співпрацювати з Росією і нарощувати торгові відносини. Санкції, безумовно, вдарили по РФ, і вона навіть до 2022 року не відновилася до показників 2013 року. Але вони були все одно недостатніми. Країни СНД відреагували в більшості своїй нейтрально і закликали сторони не розпочинати військовий конфлікт. КНР на словах також засудила РФ і підтри-мала територіальну цілісність та суверенітет України, закликаючи сторони до діалогу.

Росія, анексувавши Крим і розпочавши гібридну війну на Донбасі, остаточно відштовхнула від себе Україну. Економіка Росії і України перелаштовувалися на інші ринки. У США і Росії почалися конфлікти в Сирії. Це свідчило про значне погіршення відносин між полюсами. Україна відтоді визначила свій курс на НАТО як гаранта безпеки, тому що більше жодним гарантіям не можна було вірити. Після того, як стало зрозуміло, що ні Україна, ні сепаратисти разом з російськими військовослужбовцями не зможуть досягнути перемоги на Донбасі, сторони вирішили укласти перемир'я, котре назвали «Мінські домовленості». Росія, ймовірно, могла зробити повномасштабне вторгнення, однак вона не була готова до серйозних санкцій, і важко сказати, наскільки тоді вони мали б шанси захопити Україну. Тому було вирішено закріпити результат. Насправді «Мінські домовленості» були більше вигідні Росії, адже навіть у разі їх невиконання в Україні «квазідержави» ДНР і ЛНР викликали нестабільність, що уповільнюва-ло зростання економіки і віднімало ресурси. У випадку ж їх виконання РФ отримувала свої важелі тиску на українське керівництво через право вето Донецької і Луганської областей. Фак-тично Україна б стала російською маріонеткою. Це було вигідно також західним країнам, які могли ще деякий час купувати російські енергоресурси. Однак самі «Мінські домовленості» були дуже недосконалыми, у них не було прописано точного порядку проведення тих чи інших дій, і процес їх виконання просто заморозився.

Реакція Заходу на повномасштабне російське вторгнення була виключно проукраїнською, і вони рішуче засудили агресію РФ. Загалом весь світ, за винятком 10 країн, виступив на під-

тримку України. Також була невелика кількість нейтральних країн, зокрема КНР, ПАР, колишні пострадянські республіки. Але цього було, м'яко кажучи, недостатньо. Навіть країни Заходу довгий час не надавали військової допомоги Україні, боячись реакції РФ і не вірячи в українську армію. Де-факто вони обмежились лише санкціями і гуманітарною допомогою. В ООН Росія активно використовувала право вето в Раді Безпеки. Тобто можна сказати, що міжнародна спільнота виявилась безсилою, і наша держава на початку повномасштабного вторгнення могла розраховувати тільки на власні сили. А держави Заходу в безсиллі вирішили дозволити Росії захопити українські території, реагуючи лише санкціями. Однак цього не сталося, і Україна вистояла, демілітаризуючи російську військову машину і ведучи партизанську війну на окупованих територіях, що робило нормальну логістику просто неможливою, особливо на півночі. Єдиний обласний центр, котрий змогла взяти Росія – це був Херсон. Водночас і їх керівництво впевнилось, що «СВО» пішла не за планом. Тому вони запропонували перемовини ще в перший день вторгнення, поступово зменшуючи свої вимоги через невдачі на фронті. Однак це ні до чого не призвело. На Заході ж зрозуміли, що вони переоцінили «другу армію світу» і що Україні потрібно надсилати озброєння для ведення повноцінної війни. На додаток, у Заході з'явився неочікуваний фактор, котрий країни повинні були враховувати – це проукраїнська суспільна думка. Напевно, неочікувано, що в усьому світі люди почали виходити з українськими прапорами і закликати свою владу надсилати зброю Україні. Як нам відомо, на Заході суспільна думка вирішує дуже багато, і влада там часто робить дії, орієнтуючись на неї також. Було зрозуміло, що РФ кинула виклик не тільки Україні, а й усьому західному світу. Україна повинна була стати щитом Європи, котрий стримує Росію, не переходячи до Третьої світової війни. Однак як ми знаємо, західні країни все одно боялися і бояться її. Про це свідчить їх бажання не розширювати конфлікт і не передавати важку техніку та авіацію. І це дуже погано, коли одна сторона боїться Третьої світової, а друга ні. Через це РФ може дозволити собі більш агресивно вести себе відносно Заходу. І найсмішніше в цій історії те, що варто США і їх союзникам дати відповідь на чергове порушення повітряного простору, Росія більше не буде робити провокацій.

Однак протистояння України і Росії можна назвати світовим протистоянням, де змагаються НАТО та його союзники, включно з Японією та Південною Кореєю, проти Росії, котрій виявляє підтримку Іран, КНДР, Білорусь, і останнім часом до цього підключається КНР, котра ставить РФ у все більшу залежність від себе.

Ми можемо спостерігати, як Західний світ (США–Європа–НАТО), котрий надсилає підтримку Україні, дає в багато разів більше, ніж може отримати від неї взамін. Тобто це можна назвати більше добровільною допомогою, котра ґрунтується на національних інтересах більше, ніж на моральних цінностях. Їх задача є в тому, щоб РФ перестала нести загрозу для Заходу і все-таки стала буферною державою з можливою мінімальною сферою впливу (тобто з Африки вона повинна піти також). Вважаємо, ці цілі не змінилися. Звісно, Росія повинна потерпіти в Україні страшну поразку, котра відіб'є бажання реваншу. У Росії для виконання цих умов не повинні прийти до влади ультраправі імперіалісти чи інші авторитарні лідери, подібні до Путіна. Це, на жаль, не можна гарантувати. Звичайно, у разі гіршого сценарію з метою недопущення Третьої світової Захід може погодитися на перемир'я між РФ і Україною, і не факт, що ми нарешті вступимо в НАТО. На це їм потрібно буде схилити Україну, що, ймовірно, їм не вдасться зробити без відповідного тиску. Однак незалежна, соборна Україна, котра є членом Альянсу, може суттєво посилити безпеку в Європі, і між НАТО та сферою впливу РФ не залишиться буферних держав у регіоні. Звичайно, метою НАТО може бути ще приєднання Кавказу до Альянсу для посилення безпеки і в тому регіоні.

Ці країни з великим запізненням, але все-таки почали надсилати військову і матеріальну допомогу Україні, і в такий спосіб дають відповідь на агресію.

Східний світ (Росія–Китай–Іран), навпаки, отримує від Росії набагато більше, ніж дає їй. Їм вигідно купляти дешеві енергоресурси і встановлювати фактично колоніальні ціни на них. Їх співпрацю можна охарактеризувати як вимушену, адже вони не можуть будувати повноцінні відносини з західними країнами, і працюють із тими, хто є такими, як вони. Особливу роль відіграє Білорусь, котра вміло маневрує, щоб втримати режим Лукашенка і не вступити в війну

проти України. Однак можна сказати, що вона є маріонеткою Росії. Можна також помітити, як зменшується вплив РФ у центральній Азії, де традиційно він був високим. Втрачає вона свій вплив і на Кавказі, де у неї фактично не залишилось союзників. Навіть Вірменію Росія ризикує втратити. Країнами, де вплив зберігається, є Африка і Сирія. КНР у східному світі займає роль лідера, тому що вона є єдиною державою, котра може за своїм потенціалом змагатися з країнами Заходу в прямому конфлікті в довгій перспективі. Однак для цього їм потрібні ресурси. Ресурси є в РФ. Тому вважаємо, що Росію вони не відпустять, і навіть якщо там станеться якась ліберальна революція, вони будуть прагнути її розпаду задля того, щоб створити маріонетки або анексувати багаті на корисні копалини Далекий Схід і Сибір. Тим паче, вони це можуть обґрунтувати «історичними претензіями» в якості приводу. Звичайно, такі виправдання в сучасному світі не працюють, тому в будь-якому випадку будуть зустрічні реакції з боку Заходу. КНР також має великий вплив на держави Африки, з котрими в неї є великий торговий обіг, що в 2022 році досяг 282 мільярдів доларів. Це дуже багато, порівняно з тією ж Росією, торговий обіг якої з Африкою є приблизно 15–20 мільярдів доларів. Китай також намагається посилити свій вплив і в Азії, де можна згадати ту ж ШОС. Переманює на свою орбіту Піднебесна і колишні країни сфери впливу Росії, зокрема Центральну Азію. Східний світ також, за ознаками, має наміри стати незалежним від долара і замінити його юанем. Це б зробило їх політику більш гнучкою і ще більше відділило б їх від західних країн.

Ці країни в переважній більшості зайняли на початку позицію нейтралітету щодо війни в Україні, однак згодом почали надавати підтримку Росії. Деякі країни економічну (Китай), а деякі і військову (КНДР, Іран).

Також вважаємо за потрібне проаналізувати ООН як майданчик для вирішення міжнародних суперечок і конфліктів. Де-факто абсолютна більшість країн організації засудила російську агресію, однак санкції ввели менше 50 країн. ООН же не має механізмів, які б завадили російській експансії. Також організація не в змозі вплинути на країни, котрі допомагають Росії.

Українсько-російський антагонізм, як бачимо, є дуже важливим театром, який формує сучасний міжнародний порядок. Це можна помітити у багатьох факторах.

Один із них є політичний. Росія своїми діями є першою великою державою, яка після розпаду Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин анексує території. Навіть більше, вона робить це, виправдовуючись історичними претензіями. Це є своєрідним сигналом для інших авторитарних і тоталітарних держав завойовувати території, які, на їх думку, належать їм за історичним правом. Найвідоміші претензіями є КНР на Тайвань, КНДР на Південну Корею, Сербії на Косово, суперечка між трьома державами за Кашмир. І багато з потенційних війн ризикують перетворитися на ядерні. Виходить, що держави, які прагнуть стабільності і нерозповсюдження війн на інші території, підтримують Україну, водночас держави, котрі хочуть розхитувати міжнародний порядок, – всіма руками за РФ.

Другий фактор є економічний. Ми можемо бачити, як колись міцно пов'язаний світ ділиться на окремі економічні зони, залежно від підтримки тієї або іншої сторони. Звичайно, цей процес є доволі повільним, але вже останніми роками торговий обіг між США і КНР падає, як і між Росією та країнами Заходу. Отже, держави хочуть не допустити економічного колапсу у разі війни. Політика санкцій також змушує країни переорієнтовуватись із одних партнерів на інших, однак це забирає стримуючий фактор. Тут також можна зазначити нейтральні країни, котрі можуть відігравати роль торгових посередників між сторонами в обхід санкцій. У цьому є певна вигода нейтралітету.

Отже, як ми можемо бачити, світ потребує нової системи міжнародних відносин. Цей порядок, вважаємо, має виключити Росію як буферну сферу впливу. Чому? Тому що РФ є єдиною державою у світі, яка демонструє, що готова випустити шість тисяч ядерних боєголовок на Європу, на США і якщо буде потреба, то на всі інші держави. Однак чи можливо це зробити? На жаль, вона нікуди не зникне. А навіть якщо вона розпадеться, процес евакуації ядерної зброї з території сучасної Російської Федерації, ймовірно, виявиться досить проблемним. Звичайно, якщо там станеться «ліберальна революція», вона виведе свої війська з території України, включно з Кримом і Донбасом, відмовиться від своєї ядерної зброї, світ стане значно стабільнішим і безпечнішим. У такому разі Росію потрібно інтегрувати в Західний світ, щоб за нею

спостерігати. Однак невідомою залишається реакція КНР на такі події. Вважаємо, що вона за такого розвитку подій почне проводити підривною діяльністю на території Росії з метою її розпаду і створення маріонеткових держав на Далекому Сході і в Сибіру.

Якщо Росія буде витіснена з території України і з нею буде підписаний мирний договір з незмінними кордонами, водночас Путін залишається при владі, РФ повинна бути виключена з Ради Безпеки ООН як постійний її член, санкції мають бути продовжені, а Україна бути в НАТО. Росія в цьому випадку, ймовірно, буде все більше зближуватись із КНР і утвориться умовний біполярний світ. Не виключаємо, що може відбутися експорт комунізму на Росію, і в такий спосіб на Білорусь. Вважаємо, буде створений своєрідний військово-політичний блок КНР, Росії та інших авторитарно-тоталітарних держав.

Задля створення саме системи міжнародних відносин у разі мирних переговорів між Україною і Росією повинні бути залучені представники ключових держав на міжнародній арені. Це повинні бути насамперед Західні союзники (США, Франція, Велика Британія, Німеччина, Польща, Японія, Південна Корея), Східний світ (Китай, Білорусь, Іран) та умовно «нейтральні» країни (Індія, Бразилія, Саудівська Аравія). Це є приблизний склад учасників мирної конференції, однак вважаємо, цих учасників буде достатньо для того, щоб система міжнародних відносин охоплювала всю земну кулю.

Україна у цій новій системі міжнародних відносин повинна відігравати роль регіонального лідера на рівні з Польщею. Для цього вона повинна мати сильну економіку, сильну армію та створити умови для повернення українських громадян, які виїхали за кордон через війну.

Abstract. This study is a scientific investigation into the causes of the beginning of the Russian-Ukrainian war and its impact on the transformation of international security. The novelty of this intelligence consists in attempts to combine the domestic political agenda in Ukraine with external factors that influenced our state.

Keywords: international security, Russia's war against Ukraine, global transformation.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Braumoeller B. The Great Powers and the International System. Systemic Theory in Empirical Perspective. Cambridge University Press, 2013. 297 p.
2. Buzan B., Waever O. Regions and Powers. The Structure of International Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 564 p.
3. Веймер Д. Л., Вайнін Е. Р. Аналіз політики. Концепції і практика. Київ: Основи, 2000. 654 с.
4. Дейна А. Китай посилює вплив на Африку, зміцнюючи з нею економічні зв'язки. URL: <https://zn.ua/ukr/china/kitaj-posiljuje-vpliv-na-afriku-zmitsnjuchuzi-z-neju-ekonomichni-zvjazki.html>
5. Кучма відмовився від НАТО, бо його розізлили в Стамбулі? *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2004/07/27/3001441/>
6. Регіональні підсистеми міжнародних відносин: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / відп. ред. проф. О. П. Іваницька. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 444 с.
7. Катамадзе М. Саміт Росія-Африка: кому й який зиск? *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/samit-rosiaafrika-komu-so-vigidno/a-66368912>
8. Храбан І. А. Система європейської безпеки і напрями воєнно-політичної інтеграції України до її структур: монографія. Київ: Варта, 2005.
9. Кучма Л. Шляхом радикальних реформ. Київ, 1994.
10. Волинський С. Ющенко веде Україну в НАТО. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/927314.html>
11. Опасенко О. Ющенко розповів, хто «вкрав» в Україні членство в НАТО. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/jushchenko-rozproviv-khto-vkrav-v-ukrajini-chlenstvo-v-nato-940927.html>